

Két Szeged

BESZÉLGETÉS BELÉNYI GYULA TÖRTÉNÉSSZEL

Az utóbbi időben egyre többször fölmerül a „két Szeged” fogalma. A város szociológiailag kettészakadt. Van itt két egyetem s a hozzá kapcsolódó értelmiségi kör, s van — ettől a körtől lényegében erősen elkülönülve — a város lakóinak közössége. Mennyire éles ez a különállás? — kérdeztem dr. Belényi Gyulát (43 éves), a JATE adjunktusát.

— Konkrét szociológiai vizsgálatok ebben a kérdésben nem folytak, úgyhogy az ember a sejtéseire van utalva. Elkülönülés valóban van. Köztudott, hogy a város úgy kapott egyetemet, hogy Trianon után a kolozsvári egyetemet Szegedre költöztették. Nem a saját társadalmi bázisából névelődött föl, nőtt ki az egyetem. Ebben különbözik például Debrecenről, ahol 1918 őszére odáig jutott egy folyamat, hogy megalakult az ottani universitas. Ez a helyzet itt bizonyos különállást is eredményezett. Minden társadalom és minden helyi társadalom is határozott, markánsan elkülönülő csoportokra oszlik. Azon én nem csodálkoztam, hogy itt ez a két kör elkülönül. *A probléma szerintem az, hogy az érintkezési pontok is igen kisszámúak a „két Szeged” között — hogy a maga kifejezésével éljek. Ezért aztán az átjárhatóság is kicsi. Nem biztos, hogy az egyetem szellemisége teljes egészében a város szellemiségére alapozódik; nem ennek a helyi társadalomnak, helyi kultúrának az egyenes folytatása, magas szintű megszervezése. Ez természetesen nem baj, mert e világban sok ilyen helyzet van. Nem biztos például, hogy a cambridge-i szellemből nő ki a cambridge-i egyetem.*

— Ezzel függhet össze az is, hogy Szeged egy nagy tehetségnevelő központ? Az egyetemeken számos tehetség alkotó, tudós, újságíró felnevelődik, akik aztán pánikszzerűen menekülnek ebből a városból, mert úgy érzik, hogy nem fogadja be őket.

— Ez szerintem nem ezzel magyarázható, hanem azzal, hogy Magyarországon a szellemi élet magas szintű megszervezésének egyetlen helyszíne van: Budapest. Tehát aki egy bizonyos nívót elér, az oda törekszik, mert szellemi továbbfejlődése csak ott biztosított. Ha nem megy oda, akkor sokszorosan hátrányos helyzetben lesz. Az ország így szerveződött meg.

— Ez a nagy hierarchikus különbség nemcsak a főváros és megyeszékhely, de a nagyváros és kisváros, kisváros és falu viszonyában is fennáll. Jó-e ez vagy rossz?

— Szubjektíve rossznak tartom. Azért, mert alá-fölrendeltségi viszonyt eredményezett, amely a társadalmi egyenlőtlenségek egyik legfontosabb oka Magyarországon. Az, hogy ki milyen településtípusban él, meghatározza a társadalmi hierarchiában elfoglalt helyét is. Magyarország agyoncentralizált ország.

— Várható ebben valami változás?

— Nem nagyon bírom benne. Ebben a dologban Szelényi Iván gondolatával értek egyet teljesen: ehhez arra lenne szükség, hogy egy általános polgárosodási folyamat induljon el Magyarországon, amelynek alapja egy gazdasági fellendülés lehet, de nem mindegy, hogy milyen. Nem biztos, hogy a robbanásszerű gazdasági fejlődés az társadalmilag a legkedvezőbb hatásokkal jár. Lehet, hogy a modern piacgazdaság lassabb ütemű bevezetése társadalmilag mélyebb és értékesebb változásokat hozna ebből a szempontból.

— Merthogy a polgárosodás lassabb folyamat, mint a gazdasági megerősödés.

— Sokkal lassabb. Lehet úgy modernizálni, hogy behozom a külföldi tőkét, és egy azzal együttműködő kis csoport teremt megfelelő feltételeket — sok tekintetben a dualizmus kori gyorsütemű gazdasági fejlődés ilyen típusú volt — de akkor regionálisan leszakadó részekkel kell számolni. Ezzel szemben Szelényi egy általánosabb polgárosodást képzel el. A „magyar polgárosodás”, ahogy ő nevezi ezt, az ország minden társadalmi rétegét egy általános polgárosodási folyamatba akarja beemlíni. Tehát nemcsak burzsoát, hanem állampolgárt akar nevelni. En ezt tartanám

kíváncsnak. Szegedi nézőpontból pedig azt hiszem, mást nem is lehet kíváncsnak tartani.

— A szocializmus a munkásosztályt hirdette uralkodónak, s hozzá képest a mezőgazdaságban dolgozók, és a vállalkozók hátrányosabb helyzetben voltak. Ez nem nagyon kedvezett a polgárosodás folyamatának sem.

— A szocializmus első évtizedeiben a mezőgazdasági népesség óriási tömegeit kergették el a földtől és a faluból. Ezek a tömegek az agrártér- ségben nemigen találtak munkát, ezért elvándoroltak a városokba. Óriási teher volt ez a társadalmon. Arra a részére is, amelyből kiszakadtak és arra is, ahova mentek. Budapest lakossága 1960-ban 215 ezerrel volt több, mint 1949-ben, holott '57-ben nagyon sokan elhagyták a fővárost. Ráadásul 1958-ban betelepítési tilalmat rendeltek el, ami komoly társadalmi igazságtalanság volt: ez ugyanis azt jelentette, hogy a protekciósokat beengedték, de ez a filter kiszűrte az egyszerű átlagembert, s őket Pest környékén az agglomerációs gyűrűben telepítették le. Ilyen folyamat kétségtelenül Szegeden is végbement. Nem hiszem, hogy ezek a dolgok visszaesínlathatók. Egy lezajlott társadalmi változás meg nem törtéptté tenni nem lehet. *En azt tartanám lényegesnek, hogy azt a kultúrát és szellemet, amely ebben a térségben éppen nagyon is vállalkozó-párti volt (s amelynek komoly történeti okai vannak), ezt a szellemet kellene újraéleszteni, s ez talán nem is volna túl nehéz. Vagyis egy kisvállalkozásbarát társadalom- és gazdaságpolitika, az talán kedvező lehet e térség számára.*

— Az új önkormányzati koncepció csökkenő szerepet szán a megyének, és visszatérnek a Bibó—Erdei-féle koncepcióhoz, a város—város környék gondolatához, mint természetes egységhez.

— Én a megyék teljes megszüntetésével nem értek egyet, mert ez az utolsó regionális ellensúlyt is megszüntetné a központi hatalommal szemben. Magyarországon 1867 után óriási arányú központosítás bontakozott ki. Csak egyetlen várost fejlesztettek, mindent a központi kormányzat intézett. *Tévedés azt hinni, hogy 1848 (és konszolidált formája, 1867) után is megmaradt volna a vármegyei nemesi önkormányzat!* A sztálinizmus ezt aztán az abszurditásig vitte: a megye nem a terület lakosságának az érdekeit képviselte, hanem a központi hatalom akarátát jelentette meg regionálisan. Az Erdei—Bibó—Mottya-sovszky-féle javaslat Magyarország viszonyaira nagyon alkalmas lenne, különösen az Alföldre. Ne feledjük el azonban, hogy ennek a gondolatnak a városmegyéek megszervezése csak egyik tartóoszlopa volt. A másik az, hogy a minisztériális, központi igazgatást fel kell bontani országos kerületekre, egyszerűen szét kell helyezni a miniszteri hatásköröket országos agyregiókba. Az „országos kerület” ahogy ők nevezték, olyan lenne, mint egy tartomány, csak nem rendelkezne önkormányzattal. Ezeknek a regionális ellensúlyoknak a tudatos, politikától kiinduló megteremtése nagymértékben elősegítheti a Budapestén kívüli társadalmak polgárosodását. Ezt azért is jogos felvetni, mert itt közadókból finanszírozott intézményekről van szó: minisztériumokról, központi tömegtájékoztatási eszközökről és sok egyébéről. *Ha azt az elítelt, amely ezeknél az intézményeknél dolgozik térben megosztják, akkor az elősegíti a helyi társadalmak kifejlődését. Ha a centralizáció ilyen értelemben is tovább folyik, hogy minden apró részletet a központi irányítás intéz, akkor ez tovább polarizálja a vidéki társadalmat.*

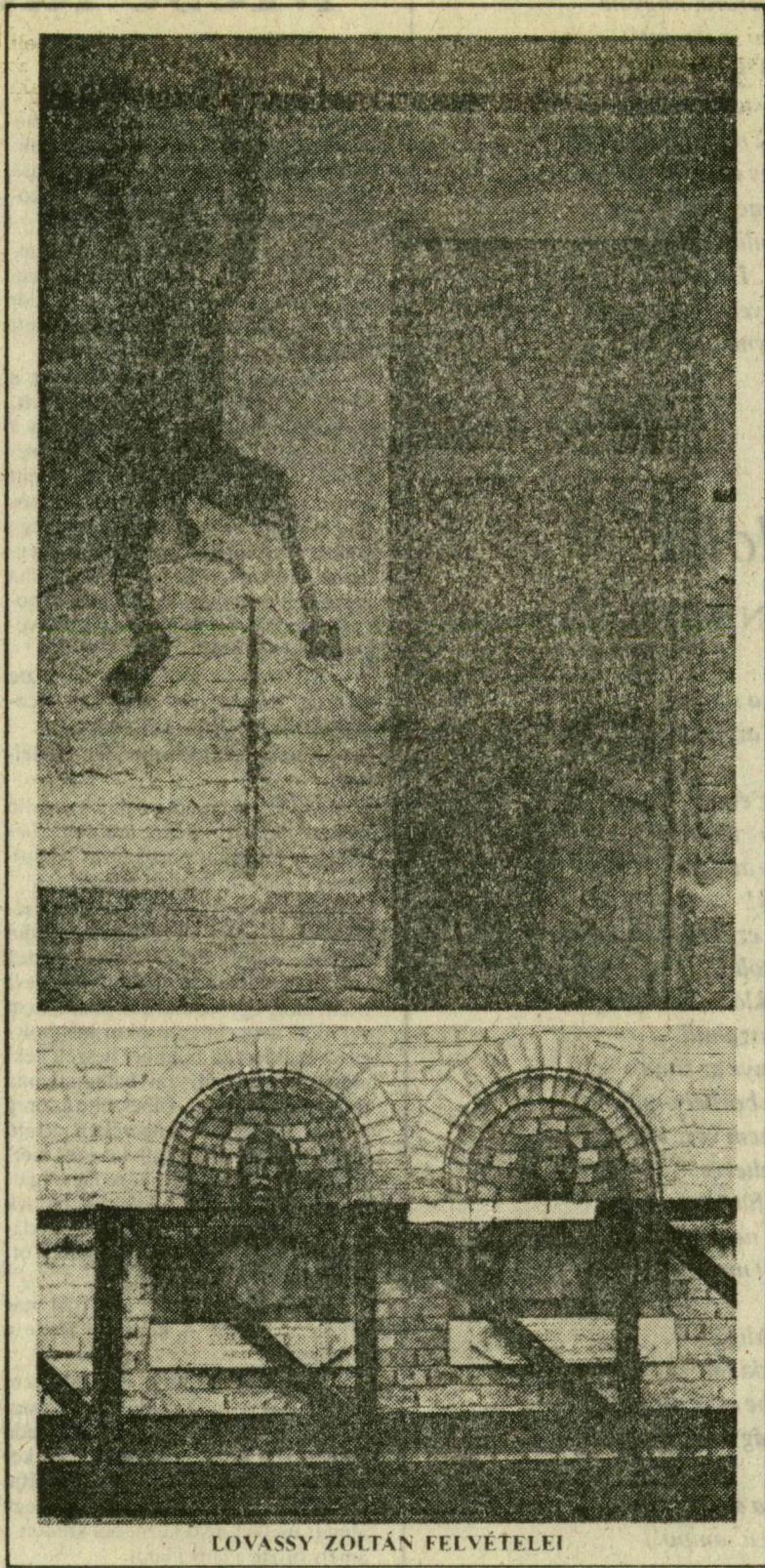
Bibóék elgondolása szerint város és vidék egy közös képviselő-testü-

letbe tömörült volna. A javaslatnak ezt az elemét azért nem látom megoldhatónak, mert ebben a sztálinista településláncolatban, a kistelepülések sérelmei olyan mértékűek a városokkal szemben, hogy biztos nagy idegenkedést váltana ki, ha azt mondanák, hogy Szeged és környékében élő falvak egy képviselő-testületet alkossanak. Talán úgy lehetne megpróbálni, hogy a helyi önkormányzatokból létrejönne az önkormányzatok szövetsége.

— Helyhatósági választások előtt állunk. Valószínűnek tekinthető, hogy a szabadon választott önkormányzatok, talán az eddiginél jobban fognak működni. Az új, szegedi önkormányzat vajon változtat-e valamit a város kettészakadtságán?

— Ez nagyon fontos, de nagyon fogas kérdés is. Ha a domináns pártok eljutnak addig, hogy könnyebb a dolguk a politikacsínálásban, ha ezt az értelmiséget megpróbálják megnyerni a maguk törekvései számára, akkor közeledhet a két oldal. De az is fontos lenne, hogy ez az értelmiségi réteg eljusson odáig, hogy neki érdekes beszállni. Nem tudom, hogy ez a kölcsönös felismerés létrejön-e. Én magam, aki tudatosan passzív ember voltam, nem politizáltam. Én most erőszakot téve magamon, megpróbálok ezt. *Mert hiszek abban, hogy nagyon sok minden az elhatározásainkon múlik; nincs minden eleve vakon determinálva. De ha valami nem felel meg az ember ízlésének, akkor nem szabad elvonulni. Meg kell próbálni befolyásolni a döntéseket. S én úgy látom, szakmai kérdésekben meglehetősen könnyen befolyásolhatók a politikai döntéshozók.*

MÁROK TAMÁS

LOVASSY ZOLTÁN FELVÉTELEI

Napfény és/vagy por

VÉLEMÉNYEK, IMPRESSZIÓK A VÁROSRÓL

A város szónak legalább tízféle hivatalos definíciója létezik. Ennél is nehezebb meghatározni, milyen Szeged, mit jelent itt élni. Mást annak, aki itt született, aki két napot tölt itt átutazóban, aki faluról és aki Budapestről került ide. Más az időseknek és más a fiataloknak. Kinek mit jelent Szeged? Erre válaszoltak néhányan a Széchenyi téren.

Először két átutazótól kérdezem, milyen Szeged az első találkozáskor.

Tóth Mihály mezőberényi fiatalember számára a legszembeütőbb az, hogy állandóan zajlik, pezseg az élet a városban. Bár az emberek rohannak, mégis vidámabbak, mint máshol az országban. Ezenkívül Szeged jóval tisztább, rendezettebb, mint a többi hasonló nagyságú város. A szolgáltatásokkal meg van elégedve, talált megfelelő szórakozóhelyeket is — mindent egybevetve: szívesen élne itt.

Fiatal házaspár üldögel a padon. Kiderül, hogy a feleség „hajdanán” itt járt középiskolába, most nyaralni hozta ide családját. Jól érzik magukat Szegeden, esténként sokat sétálnak, hangulatos a Belváros, sok a fiatal, barátságosak az emberek. A szabotési faluhoz képest az ellátás színvonala, a szórakozási lehetőségek korlátlanúsága igen vonzóznak tük.

— Mi változott, amióta elment Szegedről?

— Sokat fejlődött. „nyugatisodott” — a felszínen. Sok az új épület, butik, nekem újdonság a troli is. Viszont elszámtunk volt iskolához és a kollégiumhoz — ugyanolyan lerobbant, mint annak idején. Sőt... A modernizálódó felszín alatt lehet, hogy több dolgot elhanyagolnak?

Két lokálpatriótára bukkanok. Ott Endré né nyugdíjas, 1945 óta él Szegeden; P. S.-né pedig itt született. Mindketten rajonganak a városért. Szép, tiszta, rendezett, nyugodt város — ez a legnagyobb előnye. Fájlalják, hogy manapság kevésbé lehetnek büszkéek „szegediségükre”. Az országot járva azt tapasztalják, hogy már nincs akkora rangja a városnak, mint 5-10 évvel ezelőtt.

— Mi lehet a presztízsvesztés oka?

— Nehéz erre válaszolni. Talán túl sok olyan ember került ide, (például az egyetemek, az olaj miatt), akik nem érzik magukénak a várost. Ezenkívül Szeged egyre szemetesebb, az emberek egyre lezserebbek lesznek.

Következő „alanyom” Tar Imre, négy éve került ide, a JATE-ra. Akkor úgy gondolta: „Szeged szép, szeretni fogom.” Azóta több dologban csalódott. Az egyetemről magasabb szellemi színvonalat, a várostól pezsgőbb kulturális életet várt. Hiányolja a közösségeket, önszerveződéseket, az egyetemeket, főiskolák közötti kapcsolatot. Budapesti lévén, egy világvárossal tudja összehasonlítani Szegedet. Tény, hogy itt, mint minden vidéki városban jóval szűkebb az emberek élettere, fejletlenebb az infrastruktúra. Viszont óriási lehetőség rejlik Szeged emberléptékűségében. Ha az adottságokat megfelelő feltétellel kezel tudnák ötvözni, egy ilyen középvárosban lehetne igazán élni. Jelenleg Szegednek van vonzereje, de nincs megtartó ereje.

— Az új közigazgatási rendszerben mi lenne Szeged szerepe?

— Jelenleg ez a város nem tölti be a regionális központ szerepét — lehet, hogy ennek anyagi feltételei sem adódtak. Az viszont tény, hogy a finansziális erőforrásokat elszívja a környező településektől. A helyhatósági választások után minden azon áll vagy bukik, hogy Szeged önző, rövidlátó politikát folytat majd: a régió rovására próbál meggazdagodni, avagy hosszú távon fog politizálni: kedvezményeket ad környezetének, és a régió fő szolgáltató központjává tud válni.

P. T. középkorú úriember. Újságolvasás közben zaklatom. „Világpolgár” vagyok Magyarországon. 8-9 városban is éltem már. Napjaink Szegedjére leginkább féltelmes politikai konzervatívizmusa jellemző. Az emberek itt nem hajlandók gondolkodni, legalábbis nem olyan mértékben, amennyire az egy egyetemi várostól elvárható lenne. Szeged és a térség viszonya tovább éleződik majd, és ez válik a fejlődés elsődleges gátjává. Ezenkívül, amíg nem alakítanak ki megfelelő infrastruktúrát, nem teremtenek munkalehetőséget az értelmiség számára, és nem oldják meg a fiatalok lakásproblémáit, addig Szeged egyre üresebb lesz. Különben meg hagyjon tovább olvasni!”

Kérdésemmel ismét egy kortársammal próbálkozom. Simon Klára egyetemista, szegedi. Azonnal a kulturális életéről kezd beszélni, szinte ez Szeged legérzékenyebb pontja. Por és posvány — az itt élő fiatal írók, költők munkáiból is ez érződik. Nem tudnak kiszabadulni a visszahúzó erők, korlátok közül. Nagyon rossz, hogy ezeknek az alkotóknak szinte semmilyen kapcsolatuk nincs az egyetemistákkal; a „felölt” értelmiség is elszigetelődik, befelé fordul, önmagának él és dolgozik. Nincs megfelelő fórum a vitákra, beszélgetésekre, hiányoznak a felolvasóestek, író-olvasó találkozók. Tökéletesen jellemzi ezt az állapotot a helyi sajtó és a színház helyzete. A szegedi napilapban szinte alig van hír, tudósítás helyi rendezvényekről, eseményekről. Az pedig önmagáért beszél, ha egy ekkora városban napokig nem történik semmi. A színházról pedig a legtehetségesebb művészek mennek el — nyilvánvalóan hiányoznak az impulzusok a munkájukhoz.

— Mi tartja fenn azt a látszatot (legalábbis a kívülről szemében), hogy Szeged Budapest után Magyarország második szellemi központja?

— Először is az egyetemek. Persze az a tény, hogy az intellektuális színvonal ezekben az intézményekben alacsony, erősen hat Szeged szellemi életére is. Ezenkívül van szép, új színházunk, sok operával — ennek belső válságát mindenki ismeri. A repertoárban pedig kisebbben vannak a fiatal értelmiséghez közel álló műfajok. Ehhez kapcsolható a szabadidéri játékok, mely leginkább régi hírnevéből él, és bár kétségkívül sok érdeklődőt vonz, jó néhány szegedi úgy véli, hogy egy kicsit „fel van fújva”. A keretek tehát adottak, ezeket kellene minőségi tartalommal megtölteni, ekkor kerülne a hírnév mögé valódi értékek.

Beszélgetőpartnereimet megkértem, jellemezzék egyetlen szóval Szegedet. A következőket mondták: kedves, szép, barátságos, napfény, Tisza-part, szökőkút.

Ez tehát Szeged?

KECZER GABRIELLA